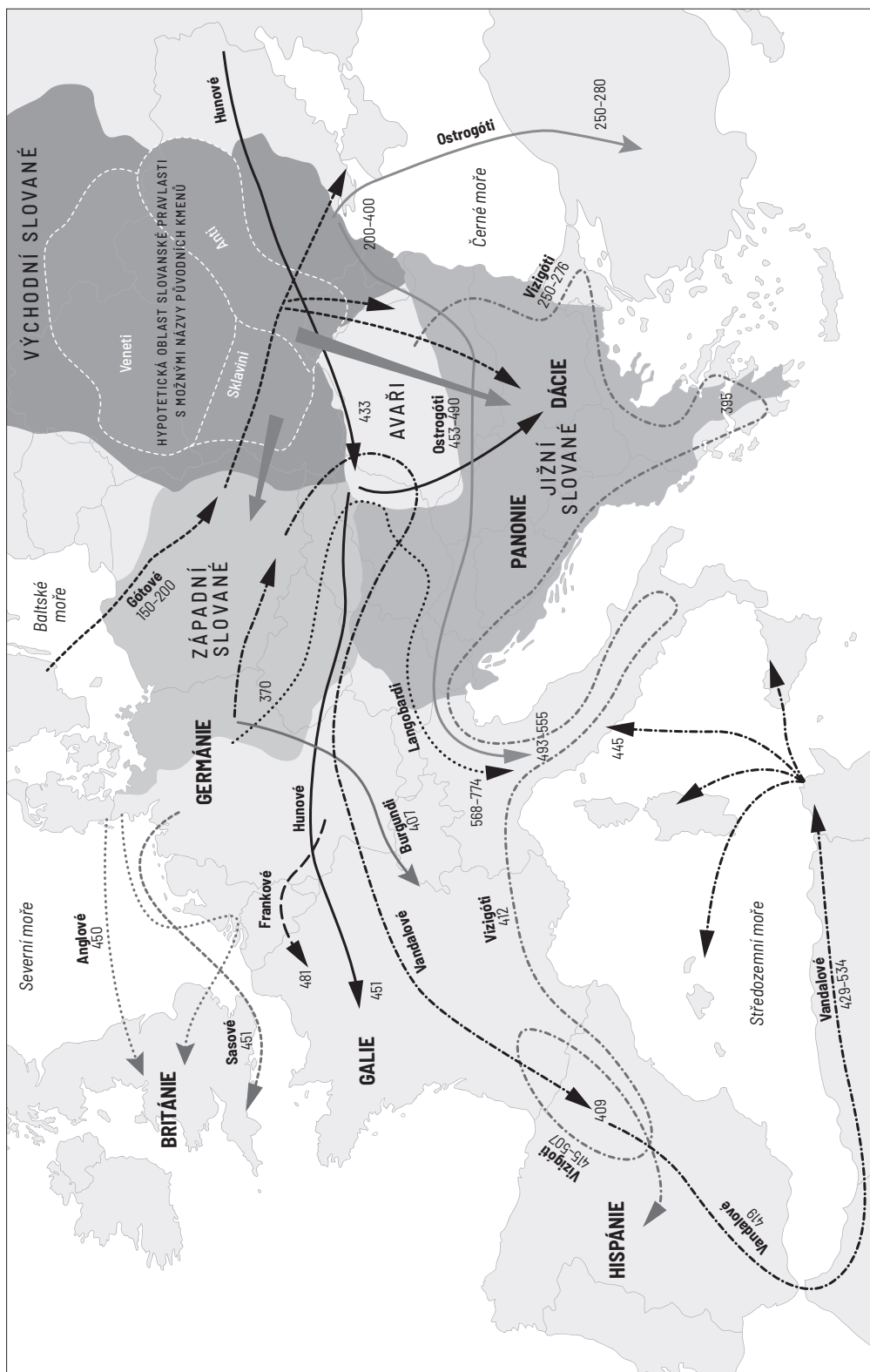

Jindřich Kačer

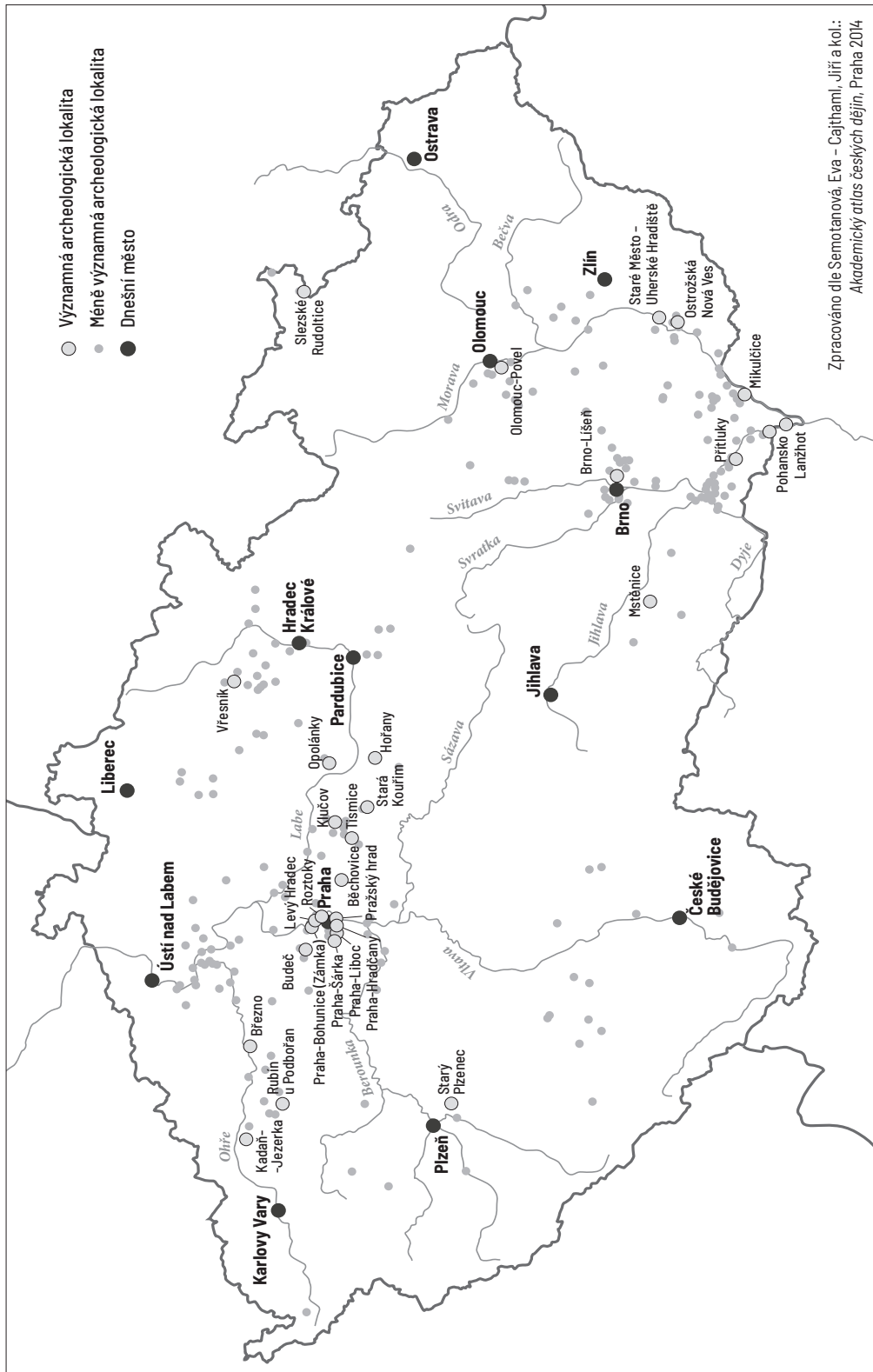
Temné počátky českých dějin

Odkud k nám přišli
a jak žili první Slované

Doprovodné materiály
k audioknize

Migrace vybraných kmenů v 2. až 6. století doplněná o tradiční schéma šíření Slovanů od 6. do 9. století.

Mapa archeologicky podchycených sídel Slovanů v českých zemích v letech 550 až 800.

Kdo pojmenoval naše hory a řeky

Mluvíme-li o prolínání etnik a „rozlévání“ kultur, nabízí se logicky otázka, jak se nově příchozí obyvatelé orientovali v místních názvech a čím vliv při pojmenování důležitých orientačních bodů převládal. Když Langobardi nazvali nějakou horu či řeku ve svém jazyce (případně převzali název od Keltů), jak s tím naložili Slované? Vymysleli si vlastní pojmenování, nebo jen „poslovanštili“ starší název? A dochovala se tato pojmenování dodnes, nebo se v průběhu času změnila?

Etymologický vývoj se liší případ od případu. Vůbec ho neznáme u vesnic, hradisek a lidských sídlišť vůbec. I ty nejstarší názvy současných aglomerací pochází z pozdějších dob. Například Praha byla pojmenována zřejmě koncem 9. století, přičemž se jedná o jeden z nejstarších názvů; moravskou metropoli nazýváme Brnem teprve od 11. století. Dokonce i velkomoravská hradiště jako Mikulčice nesou moderní jména archeologických lokalit, protože jejich původní názvy se nedochovaly. Platí to rovněž pro – na první pohled starobylé – označení hradiska Pohansko.

Můžeme jen předpokládat, že Slované své vesnice pojmenovávali podle přírodních zvláštností (například Olšín, Potočná, apod.), případně podle místních vladyků. Jediné doložené pojmenování z tehdejší doby je notoricky známý Wogastisburg, u něhož roku 631 (nebo 632) zvítězil Samo nad Dagobertovými vojsky. Známe jej z franské kroniky, takže můžeme jen těžko odhadovat, odkud ho tak řečený Fredegar slyšel. Navíc dodnes nevíme, kde se ono *castrum* (opevněný vojenský tábor či základna) jménem Wogastisburg vlastně nacházelo.

Mnohem zajímavější jsou v tomto ohledu názvy vodních toků. Některé jsou germánské či keltské, ale mnohé pocházejí ještě ze staroevropského jazyka, dnes už neznámé starší řeči, která se nedá přiřadit k žádnému etniku. Za ještě starší pak můžeme považovat indoevropský původ. Velmi starodávné je například pojmenování řeky Moravy, jež dala jméno celé zemi, a podobné je to s názvem Bohemia, tedy Čechy. Kořen slova Morava je předkeltský a znamená „voda“ či „močál“ (později se z něj vyvinulo latinské *mare*, německé *Meer* či české *moře*). Ve zkrácené variantě se jméno *Maro* vyskytuje už u Plinia v 1. století. K původní jedné „vodě“ *mar-* se pak přidalo germánské *ahwa*, čili „voda“ či přímo „řeka“. Tak vznikla *Marahwa* (tedy dvojitá voda), z níž později Slované udělali Moravu. Běžná slovanská (dnes česká) koncovka *-ava* vyskytující se v názvu celé řady řek má původ právě v germánském *ahwa*. Řeka Morava se vyskytuje i ve tvaru *Maraha* (záznam z roku 892), z něž se pak vyvinul německý název *March* (*Marchfeld* je pak známé Moravské pole). Slovo Morava již ve spíše slovanské variantě je poprvé uvedeno v roce 822 jako název země, respektive jejích obyvatel Moravanů (*legationes Marvanorum* – „vyslanci Moravanů“). Tato zpráva se považuje za první zmínku o moravském knížectví, které se později rozrostlo do Velkomoravské říše (jejíž název známe až z byzantských pramenů sepsaných po zániku mojmírovské říše).

Další známá *-ava* na našem území je pochopitelně Vltava. První část jejího jména pochází z markomanského (tedy germánského) *wilth*, dravý či divoký. Podobně jako Morava vznikl třeba název Opava, protože *opa* či *apa* je rovněž jeden z nejstarších indoevropských výrazů pro vodu či řeku.

Pak zde máme ovšem rovněž velké řeky s „tajemnými“ názvy odlišného původu. Nejvýznamnější je Labe, jehož název vychází z germánského pojmenování, které zmiňuje Tacitus ve tvaru *Albis*. Zdánlivě slovanský název Ohře zase pochází z doby Keltů nebo je dokonce

ještě starší. K roku 805 je tato řeka uvedena jako *Agara*, jehož původ lze hledat v indoevropském kořenu s významem „rychle se ženoucí“ či „bystrá“ řeka. Zjevně slovanské jsou názvy jako Svitava, Sázava, Ostravice, Lužnice a Bečva.

Neméně komplikované je to s pojmenováním pohoří. Název Jizerských hor vznikl pravděpodobně ještě před keltským osídlením z indoevropského základu *eis* nebo *ois* či *is-* označujícího prudkou řeku. U Jizery je zajímavá podobnost s názvy dalších evropských toků (jako je bavorská Isar nebo nizozemská Ijzer), které mají stejný základ, pocházející pravděpodobně z dob keltského osídlení. V Čechách byla podle této řeky pojmenována i hora a posléze celé pohoří. Neslovanský název mají také Beskydy. Pojmenování je pravděpodobně tráckého či ilyrského původu a znamená „horský předěl“ či „sedlo“ a přišlo k nám až v průběhu takzvané valašské kolonizace ve 14. až 17. století, kdy k nám Valaši postupně putovali z Balkánu. Také Krušné hory známe pod dnešním názvem až od raného novověku, zatímco z 9. století známe pro tuto oblast franské jméno *Fergunna*, v podstatě „horstvo“, případně saské *Mirihwidu*, „temný les“. Ostatně Kosmas Krušné hory ve své kronice nazývá prostě Les (respektive latinsky *Silva*). Obdobně se říkalo i Šumavě (Bavoři oblast nazývali *Nordwald*, severní les), přestože pohoří zmiňuje už Klaudios Ptolemaios ve 2. století pod názvem *Gambréta*. Výrazně pozdější jsou i další jména pohoří jako Krkonoše, Jeseníky, Český ráj, Rychlebské hory a Chřiby čili Hříběcí hory.

Na rozdíl od řek tedy první Slované neznali prakticky žádný název pohoří, který by se shodoval s tím dnešním. Je to poměrně logické, protože horská uskupení pro ně neměla zdaleka takový význam jako vodní toky, a tak necítili potřebu je speciálně pojmenovávat či přejímat jejich germánské a přenesené keltské názvy.

Podobná situace panovala bohužel i u jednotlivých význačných hor, pokud tedy v očích tehdejších obyvatel nehrály výjimečnou roli jako Říp, o kterém už byla řeč. Velmi starý základ jména můžeme předpokládat taky u Ještědu, pokud byl odvozen ze staroevropského základu *ask-ket*, tedy jasanový les. Jiné teorie ale jméno odvozují ze slovanského osobního jména Ješek. Pojmenování beskydské hory Radhošť je známé až z raného novověku a její spojení se slovanským bohem Radegastem je teprve dílem národního obrození.